

Další vývoj Koncepce urbanizace České republiky

Koncepce urbanizace představuje rozsáhlý soubor prací od teoretického výzkumu po praktické aplikace v územně plánovací činnosti. Přes řadu dílčích i obecnějších výhrad je nutné tuto činnost v zásadě hodnotit jako pozitivní. Umožnila totiž shromáždit, utřídit a mnohdy i nabídnout k využití obrovské množství údajů, charakterizujících z řady pohledů stav a vývoj území. Tím byl položen základ k systémovému pojetí územního plánování. Převaha analytických prací a neexistence komplexně pojímaných hodnotových kritérií znamenala v dosavadním přístupu určitou formu degradace koncepční prognostické činnosti, kterou by Koncepce urbanizace měla beze sporu být.

Smyslem těchto poznámek není bagatelizovat dosavadní snažení, nelze však nevidět určitý podíl výsledků prací na nekomplexním pojmání „rozvoje“ ekonomické základny, velice problematické bytové politiky, soustavně probíhající degradaci životního prostředí a byrokratické hierarchizaci sídelní struktury.

Tyto oprávněně kritizované souvislosti našeho „rozvoje“ jsou nesporně výsledkem způsobu „řízení“ vývoje na území republiky. Zpracování odborných podkladů, zejména jejich interpretace však velmi často umožňovalo decizní sféře „opírat“ svá rozhodnutí o výzkumné a projektové práce včetně územně plánovacích podkladů a dokumentace.

Územní prognózy velkých územních celků byly spíše výjimečné. Z tohoto důvodu i zpracovaná metodika vlastně nebyla prakticky testována. Vzhledem k tomu, že byla odvozena z územních plánů, zaváděla k přílišné konkrétnosti, čímž do jisté míry komplikovala vlastní koncepční úvahy. Závažným jevem je nepřipravenost většiny zpracovatelů v urbanistických střediscích k tomuto druhu práce. Personální složení prakticky všech urbanistických středisek, které je koncipováno pro širokou paletu prací (zejména však od zón po sídelní útvary) nevytváří pro požadované prognostické práce nejvhodnější podmínky. Je však nutno si uvědomit, že „prognostici“ v našem oboru jsou spíše výjimečným případem, jedná se spíše o „zájemce“ než o rutinní pracovníky.

Rozdílnost v pojetí i ve způsobu zpracování mne vede k závěru, že zpracovávat koncepční prognostické práce stejným způsobem jako pořizovat podklady není možné. U prognostické práce (jakou koncepcí urbanizace bezesporu je) je třeba vytvořit základní podmínky:

- nezbytné informační vstupy (filosofické a metodologické přístupy);
- možnost vytvářet tým z pracovníků, kteří se o problematiku hluboce zajímají;
- dostatek prostoru pro koncepční úvahy.

Přes dlouhodobě budovaný informační systém se ukazuje, že některé údaje jsou pro koncepční práci málo použitelné. Týká se to zejména problematiky ekonomické základny, ale i jiných registrů, kde mimo velkého množství „nepřesných“ údajů je největším nedostatkem neexistence kvalitního hodnocení sledovaných jevů.

Záměry zpracovatelů Koncepce urbanizace pro období 1991—1995 znamenaly výrazný posun v pojetí úkolu. Základním záměrem bylo systémové pojetí, tedy měly by mít převahu součásti, vytvářející předpoklady ke koncepčním úvahám.

Dalším záměrem bylo propracovat se ke komplexnějšímu hodnocení území, jeho limitů a předpokladů včetně problematiky sociálně ekonomické a ekologické a pojímat Koncepci urbanizace v širším územním (evropském) kontextu.

Zásadní politické a sociálně ekonomické změny se nutně promítnou do budoucího pojetí Koncepce urbanizace. Nelze se omezit pouze na formulování nových tézí, neboť vývoj v řadě otázek úzce souvisejících s Koncepcí urbanizace retarduje způsobem, kdy je nutné rychle reagovat komplexnějším pohledem. Jinak existuje vážné nebezpečí, že přijatá (prosazená) rozhodnutí mohou vážně zkomplikovat proporcionalní vývoj území (překročení limitů, vytvoření bariér apod.).

Za nejaktuálnější otázky považují:

- makroregionalizaci v evropském kontextu;
- regionalizaci ve vztahu k administrativnímu uspořádání;
- pohraniční oblasti;
- venkovské osídlení;
- rekreace v novém (komerčním) pojetí;
- příměstská území velkých sídel;
- dopravní propojení s okolními zeměmi;
- nové pojetí limitů a předpokladů (hodnotový systém);
- vývoj ekonomické základny v souvislosti se strukturálními a legislativními změnami.

Některé tyto problémy se budou řešit samostatně, s Koncepcí urbanizace však úzce souvisí. Koncepce urbanizace řešila r. 1990 čtyři bloky úkolů:

- Koncepty vybraných variant modelů územních celků České republiky (součástí je rovněž posouzení stavu a možných variant vývoje ekonomické základny v jednotlivých regionech).
- Modelování prognóz z vývoje rozmístění obyvatelstva a bydlení (včetně důsledků změn v zaměstnanosti a vývoje venkovského osídlení).
- Zpracování první verze matematického modelu Koncepce urbanizace.
- Regionální územní systémy ekologické stability.

Jednotlivá krajská urbanistická střediska zpracovala dva výstupy: „Přehled hlavních urbanistických, územně technických a ekologických problémů“ představuje analýzu a soubor těchto jevů podle jednotlivých krajů. Tento materiál tvoří podklad na limity současného a budoucího vývoje. Druhým výstupem byly práce na nadregionálním a regionálním systému ekologické stability.

Modelování prognóz rozmístění obyvatelstva úzce souvisí s pracemi zaměřenými na posouzení stavu

a možných variant vývoje ekonomické základny a prognózami sociálního a ekologického vývoje v jednotlivých regionech v budoucím období.

Při pracích na matematickém modelu Koncepce urbanizace byl vytvořen soubor subsystémů a proměnných, které budou sledovány v rámci prací na komplexním prognostickém modelu. Bylo navrženo sledovat celkem 23 subsystémů a 286 proměnných. Současně byly zahájeny práce na sběru dat pro navržené proměnné. Vzhledem k ověřovací fázi modelu, která má v podstatě výzkumný charakter, jsou sledována data za celou Českou republiku.

Koncepty vybraných variant modelů územních celků ČR

Řada nově vzniklých problémů si vyžádá zpracování dílčích studií, které by osvětlily možné směry vývoje ve vybraných směrech. Lze předpokládat, že dosavadní Koncepce urbanizace, opírající se zejména o preferovaný rozvoj sekundární sféry, nerespektující přání obyvatel žít v tradičním prostředí, direktivní tendence

v organizaci sídelní struktury, nemůže být prolongována do budoucnosti. Neznačená to, že všechny zásady byly chybné, nebo že se změnila většina vstupních parametrů. Území, odmyslíme-li si jeho administrativní rozdělení, zůstane zřejmě i nadále relativně stabilním sektorem i našich budoucích úvah. Důležité však je, že se zásadně změnily (nebo změní) vazby (odstraněním fyzických zábran v podobě zátarasů i překážek v komunikaci lidí), utváří se nový hodnotový systém a diferencuje se chování subjektů v úrovni měst, obcí, ale i hospodářských organizací a dalších podnikatelů. Tím vším se úvahy o budoucím vývoji osídlení dostávají do jiné roviny, která je v současném stadiu velice obtížně definovatelná.

Budoucí vývoj by se měl vyvarovat neuvážených gigantických záměrů na straně jedné, stejně jako ochrannářského negativismu na straně druhé. Domnívám se, že strategie pozitivního vývoje musí mít i koncepci uspořádání a využívání území.

Posouzení stavu a možných variant vývoje ekonomické základny

Tento úkol bude zaměřen na sociálně-ekonomickou oblast. Bude koncipován jako úvaha o možných důsledcích strukturace ekonomické základny v souvislosti s následujícími jevy:

- útlum v souvislosti s rušením nebo omezováním výrobních a jiných činností vyznačujících se závažnými ekologickými negativními vlivy na okolní prostředí;
- útlum v důsledku opuštění některých výrobních programů v souvislosti s hospodářskou integrací, resp. novými formami mezinárodního obchodu (opuštění nerentabilních výrobních);
- rozvoj netradičních odvětví jako náhrada dosavadních výrobních programů;
- rozvoj nových aktivit v územích s vhodným nebo atraktivním prostředím;
- „průmysl“ cestovního ruchu a rekreace (domácí a zahraniční);
- zdravotnické a sociální ústavy (lázně, sanatoria, léčebny aj.) s nadregionální působností;
- vědecká a výzkumně-technická centra;
- výrobní a skladové zóny se zvláštním statutem aj.

Cílem je posoudit zejména vývoj pracovních příležitostí a pracovních sil v souvislosti se strukturálními změnami ekonomiky i se změnami chování obyvatel v souvislosti s kriticky narušeným životním prostředím řady regionů, resp. oblastí.

Zpracované „bilance“ by měly mít trendový charakter (odhad, nikoliv výpočet). Měly by být sledovány možnosti kompenzace v rámci možných aglomeračních vztahů (dojíždka do jiných center s neproblémovou ekonomickou základnou, nebo naopak, náměty na rozsáhlejší možnou bytovou výstavbu v „čistých“ zónách aglomerací), případně možnosti migrace do

jiných území, ve kterých lze předpokládat rozvoj aktivit a tedy vznik nových pracovních příležitostí.

Budoucí pojetí Koncepce urbanizace

Budoucí prognóza vývoje našeho území by měla být konzultována otevřeněji a měkčeji než dosavadní. První termín se týká nejen otevření se Evropě, ale i „otevřených“ vazeb v rámci sledovaného území. Měl by být v zásadě opuštěn princip striktní kategorizace sídelní struktury, to však nezačíná odmítání hierarchizovaného systému. Vymezování „aglomerací“ ze skupinových systémů osídlení bude měkčí s rozdílnou intenzitou vazeb. Jednotlivé systémy osídlení budou velikostně i funkčně diferencovanější než dosud. Významnou roli v území budou mít malá města i venkov. Důležitou roli budou mít rekreační území, která budou mít více charakter smíšené funkce (s vyšším podílem bydlení). Preference požadavků obyvatel promítnuta v nízkopodlažní formě bydlení bude znamenat zásadní změnu v pojetí příměstského území. Aglomerace nebudou pevně vymezovány, příměstské území bude funkčně i intenzitou vazeb více diferencováno, tzn. intenzivně „urbanizované“ území bude užší než v současném pojetí. Vzroste role přírodního potenciálu, estetické a hygienické úrovně prostředí na lokalizaci bydlení a rekreace (při nezbytné ochraně přírody a památek, výrazně se sníží stimulace z pozice sekundární sféry, která bude spíše problémovým subsystémem (útlum, rekultivace) a naopak, vzroste preference kulturně-historického potenciálu sídel.

Měkčeji a diferencovaněji by měla být pojímána též koncepce dopravních sítí. Bude potřebné nalézt rozumnou polohu mezi výkonnými komunikacemi soustřeďujícími na sebe podstatnou část přepravních objemů a hustší sítí komunikací „nižšího“ řádu umožňující lepší obsluhu území. Řešení přepravních vztahů by mělo sledovat i varianty v technickém provedení uplatnění komunikací „nižší“ kategorie (citlivější respektování krajiny) v některých úsecích trasy. Dojde k výraznější orientaci na využívání místních a menších zdrojů vody a energie (při jejich vysokých ekonomických i ekologických parametrech).

Cílem Koncepce urbanizace nebudou podklady pro „usnesení“ vlády, ale teoreticko-prognostická činnost průběžně testující tendence a možnosti budoucího vývoje. Výsledky této práce by měly být podkladem, nikoliv návodem. To nezačíná, že některé zásady, zejména ty, které souvisejí s ochranou hodnot území, nemohou mít taxativní charakter. Metodika práce bude muset být konfrontována s přístupy a zkušenostmi našich sousedů a orientována více do oblasti sociálně-ekonomické.

Příspěvek byl odevzdán do redakce začátkem června 1990. Vzhledem k výrobní lhůtě časopisu jsou některé uvedené předpokládané úkoly v současné době již ukončené (poznámka autora).

